

Spiraea media Schmidt

Tawuła średnia

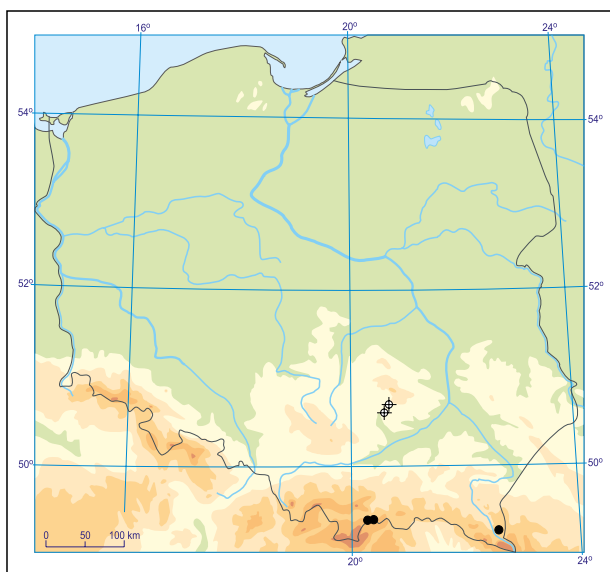
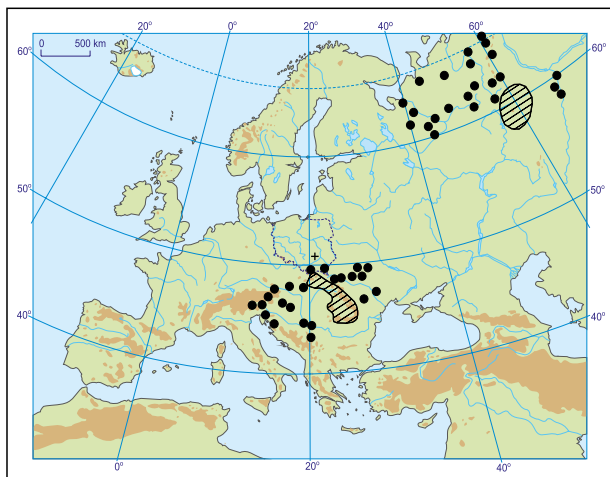
Rodzina: *Rosaceae* – różowate

Status

W Polsce gatunek bardzo rzadki, narażony na wyginiecie.

Uwagi taksonomiczne

Gatunek zróżnicowany na niższe jednostki. Podgatunek typowy *Spiraea media* subsp. *media* ma gałązki nagie i białe kwiaty; natomiast *S. media* subsp. *polonica* (Błocki) Pawł. różni się od formy typowej gęstym owłosieniem młodych gałązek i żółtawym odcieniem kwiatów. W Polsce występuje podgatunek typowy; subsp. *polonica* ma stanowiska na Ukrainie i w Słowacji (Pawłowski 1955, 1968; Dostał 1989).

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek eurazjatycki, z centrum występowania w północno-wschodniej Azji. Rozprzestrzeniony od północno-wschodniej Europy przez Syberię aż po Kamczatkę, a następnie, po ponad 1300-kilometrowej przerwie zasięgowej, w górach środkowej i południowej Europy od Półwyspu Bałkańskiego i Karpat aż po południowo-wschodni kraniec Alp. W Karpatach Zachodnich rośnie w Pieninach po stronie polskiej i słowackiej i w Tatrach Bielskich, w Karpatach Wschodnich w Bieszczadach i w paśmie Wyhorlatu oraz w Karpatach Południowych na terenie Siedmiogrodu (Pawłowski 1955; Dostał 1968, 1989; Hultén, Fries 1986; Benčatová 2001).

Występowanie w Polsce

Tawuła średnia podana była w XIX w. z Pienin (Herbich 1834; Berdau 1860b) oraz z Pogórza Szydłowskiego w obrębie Wyżyny Kieleckiej z okolic Osowa i Szydłowa (Rostański 1872); te ostatnie stanowiska już nie istnieją (Browicz, Gostyńska 1964b). W paśmie pienińskim występuje głównie w Pieninach Właściwych (Zarzycki 1981; Wróbel, Zarzycki 2008a): szczyt Bystrzyka, 700 m n.p.m., skałki w sąsiedztwie schroniska „Orlica”, 530 m, Czerwone Skałki w masywie Czertezika, 700 m, grzbiet Klejowej Góry (najobficiej na Świnej Skale, 530–550 m), górne partie masywu Trzech Koron – Ganek, 965 m i Nad Ogródki, 950–960 m, Łysina (grań schodząca do Grabczychy Wyżniej, 700 m), poniżej grani Ligarek, 640 m. Ostatnie dwa stanowiska znaleziono w 2008 r. (S. Wróbel, mat. npbl.; G. Vončina, mat. npbl.). W latach 1991–1992 jedna kępa tawuły średniej rośla na skałkach poniżej ruin zamku w Czorsztynie; stanowisko to zostało zniszczone podczas budowy Zbiornika Czorsztyńskiego. Silnie izolowane stanowiska ma tawuła średnia na terenie Bieszczadów: w Bieszczadach Niskich w paśmie Ostrego koło miejscowości Polana nad potokiem Czarnym, 450 m (Zemanek 1989) oraz w granicznym paśmie Bieszczadów Wysokich – na południowym sklonie Ra-

Fot. 101. *Spiraea media* na Bystrzyku w Pieninach (2008)

biej Skały, 800–900 m n.p.m., już po stronie słowackiej (Flóra Slovenska 1992).

Siedliska i fitocenozy

Siedliskiem tawuły średniej są skaliste grzbiety, stoki i zbocza. Rośnie na podłożu wapiennym, rzadziej piaskowcowym, na dość suchych, szkieletowych pararendzinach inicjalnych i brunatnych o odczynie obojętnym. Występuje zwykle na nasłonecznionych skłonach, lecz często w miejscach nieznacznie ocienionych. W Pieninach rośnie w kserotermicznych reliktowych laskach sosnowych ze związku *Erico-Pinion* oraz w otwartych miejscach skalistych w sąsiedztwie naskalnej murawy górskiej *Dendranthemo-Seslerietum*.

Morfologia i biologia

Niski krzew – 0,5–2,0 m wysoki, o sztywnych obłych gałązkach. Liście eliptyczne, zmiennej wielkości (do 5 cm długości, do 2 cm szerokości), u nasady klinowate, na szczycie tępe, do połowy całobrzegie, wyżej wcinano-ząbkowane, tylko na pędach kwiatowych całobrzegie, z wierzchu nagie, spodem słabo owłosione. Kwiaty białe w pojedynczych kulistych lub nieco wydłużonych baldachogronach; kwiatostany na szczytach krótkich, ulistnionych pędów wyrastających bocznie na zeszłorocznych gałązkach. Płatki białe, szerokie, około 3 mm długości. Kwitnie w maju. Roślina owadopylna. Na większości stanowisk obficie kwitnie i owocuje, rozmnaża się jednak głównie wegetatywnie, tworząc mniejsze lub większe kępy.

Charakterystyka populacji

Stanowiska na Bystrzyku i Klejowej Górze są dość obfite, inne nieliczne. Tawuła średnia niekiedy tworzy zwarte kępy zajmujące powierzchnię kilkunastu metrów kwadratowych, zwykle pojedyncze okazy rosną rozproszone w obrębie muraw naskalnych. Pod koniec lat 90.

XX w. całkowita powierzchnia zajmowana przez tawułę w Pieninach została oszacowana na kilkanaście arów (Zarzycki 2001g); w ciągu ostatnich lat wielkość znanych populacji nie zmieniła się, odnaleziono natomiast nowe stanowiska. W paśmie Ostrego, pod koniec lat 80. XX w., rosło kilkadziesiąt krzewów na skalistym stoku, na powierzchni 2–3 a (Zarzycki 2001g).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Gatunek podlega w Polsce ścisłej ochronie gatunkowej, a od 2004 r. jest jednym z gatunków, dla których nie stosuje się żadnych odstępstw od zakazów. Populacja pienińska jest niemal w całości zabezpieczona w Pienińskim Parku Narodowym, w którym rośnie na terenie objętym ochroną ścisłą. Jedynym zagrożeniem jest powolny proces zarastania stanowisk tawuły i związane z tym ocienienie przez drzewa i krzewy. Osobniki rosnące w cieniu są wyższe, lecz równocześnie w gorszej kondycji. W związku z postępującym ocienieniem mogą zaniknąć nieliczne osobniki na Czerwonych Skałach i Trzech Koronach. Tawuła średnia należy do gatunków specjalnego zainteresowania Pienińskiego PN i podlega stałemu monitoringowi. W paśmie Ostrego w Bieszczadach, korzystne dla małej populacji tawuły jest podmywanie skalistego zbocza, co przyczynia się do utrzymywania obrywu i hamuje jego zarastanie; silne podcięcie zbocza może jednakże doprowadzić do zniszczenia stanowiska (Zarzycki 2001g).

Iwona Wróbel i Kazimierz Zarzycki

Summary

In Poland, there occurs only *Spiraea media* subsp. *media*, while *S. media* subsp. *polonica* grows in Ukraine and Slovakia. *S. media* has only two sites in the Carpathians (Pieniny and Bieszczady). The site in the Kielce Upland has disappeared. In the Pieniny the plant grows on rocky ridges and slopes, in the relic pine forests and in open places adjacent to rock grasslands. It flowers abundantly and fructifies.